

Kršćanin na pragu trećeg tisućljeća

Cilj vremena i povijesti na pragu trećeg tisućljeća

Ladislav NEMET

Sažetak

Drugi vatikanski sabor svoju Konstituciju o Crkvi u suvremenom svijetu započeo je riječima: »Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našega vremena (...) jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika (...)« (GS 1). Kršćanin se nalazi zajedno s cijelom ljudskom obitelji na pragu trećeg tisućljeća. Za neke je promjena tisućljeća početak sretnijeg razdoblja ljudske obitelji, za druge pak predznak svjetskih apokaliptičkih događaja, štoviše, kozmičkih razmjera. Na pragu trećega tisućljeća kršćanskog mjerenja vremena, vjernici s pravom mogu postaviti pitanje: U što mogu ili moram ja kao kršćanin vjerovati glede budućnosti naše zemlje i ljudske povijesti? Koji je temelj mog odnosa prema svim očekivanjima i nadama, vezanim s početkom novog tisućljeća? Što kaže katolička teologija o ovoj temi, a osobito eshatologija koja je i »službeno« zadužena za pokušaj teološkog tumačenja svega onoga što je vezano s našom budućnošću?

Ovaj članak pokušava dati odgovor na neka od postavljenih pitanja. Poslije kratkog Uvoda, u kojem se objasnio smisao i zadaća eshatologije kao znanstvene discipline teoloških istraživanja, u prvom su dijelu predstavljena neka od vjerovanja, proroštava i očekivanja vezana uz nadolazak trećeg tisućljeća. U drugom dijelu kratko se i kritički osvrnulo na ta vjerovanja. Poslije kritičkog osvrta iznose se – u trećem dijelu studije – odgovori na postavljena pitanja. Ti su odgovori utemeljeni na katoličkom nauku i shvaćanju eshatoloških stvarnosti. U zaključnoj riječi potvrđeni su temelji kršćanske nade u pozitivnu budućnost cijele ljudske obitelji i svijeta. U članku se, naime, pokušava objasniti takve nazive kao što su: apokaliptika, eshatologija, hilijazam, završetak svijeta, milenarizam, paruzija, posljednji sud i uskrsnuće.

Uvod

»Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našega vremena (...) jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika, te nema ničega uistinu ljudskoga a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu. Kršćansku zajednicu naime sačinjavaju ljudi, koje u Kristu sjedinjene vodi Duh Sveti na njihovu hod prema Očevu Kraljevstvu. Oni su primili poruku spasenja da je iznesu pred svakoga.«¹ Ovim riječima počinje Konstitucija Drugog vatikanskog sabora o

1 Usp. *Gaudium et spes* 1, u *Dokumenti Drugog vatikanskog koncila* (latinski i hrvatski), Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1970., 621.

Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*. Danas, na pragu trećeg tisućljeća, te riječi Sabora još se aktualnije nego prije 35 godina, kada su bile usvojene i svečano proglašene u Bazilici sv. Petra. Suvremeni čovjek i kultura su pod znakom broja 2000 i svega onoga što je vezano s krajem ovoga stoljeća i tisućljeća te početkom novog milenija.² Za neke je promjena tisućljeća radosni događaj, početak sretnijeg razdoblja ljudske obitelji, za druge pak predznak apokaliptičkih događaja svjetskih, štoviše: kozmičkih razmjera. U golemoj navali svih mogućih materijala i informacija o vjerovanjima, koja su vezana o skorom početku trećeg tisućljeća kršćanskog mjerenja vremena, vjernici s pravom mogu postaviti pitanje: U što mogu ili moram kao kršćanin vjerovati? Koji je temelj mog odnosa prema svim očekivanjima i nadama, vezanim s početkom novog tisućljeća? Što kaže katolička teologija o ovoj temi, a osobito eshatologija, koja je i »službeno« zadužena za pokušaj teološkog tumačenja svega onoga što je vezano s našom budućnošću?

Treba na početku jasno reći što je eshatologija a što nije. Eshatologija nije siguran izvor znanja o »budućim događajima« ili o nesigurnim, tamnim proročanstvima glede budućnosti svijeta i pojedinaca. Ona je teološka znanost zasnivana na vjeri u uskrsnuće Isusa Krista, koje se već ostvarilo u našoj povijesti. U Isusu je oživotvoreno ono što je Bog od početka svijeta predvidio za cijelo stvorenje i svakog pojedinca: vječni život u Božjem kraljevstvu.³

Eshatologija se zanima očima vjere za »posljednje događaje« (*ta eshata = posljednje stvari*) života pojedinaca, ljudske i svjetske povijesti te cijeloga kozmosa. Naša ljudska egzistencija ima uvijek jednu određenu eshatološku dimenziju, ona je uvijek nazočna u našem životu (jesmo li mi svjesni toga ili ne, to je drugo pitanje). Ova nas dimenzija podsjeća na to da nas svaki čin, svako naše djelo vodi prema Bogu, da naša osobna povijest ima svoj kraj u njemu, da ćemo na kraju našeg osobnog života sresti njega, našeg nebeskog Oca. Isto tako, eshatološka dimenzija našega života uči nas da je Isusovo uskrsnuće temelj naše vjere i nade u vječni život.

Eshatološke su istine možda onaj dio teologije ili naše vjere, koje – iako ih nalazimo tek na kraju velike vjeroispovijesti u riječima: »vjerujem u život vječni«, golemom snagom utječu na cijeli zemaljski život svakoga kršćanina.⁴

2 Suvremena sredstva javnog priopćivanja ispunjena su informacijama o toj temi, usporedi, primjerice: <http://www.resetarits.at//index.pl>. Na prvoj strani ovog home-page pod brojem 1 (prvi dio jednog niza od sedam emisija) može se naći golemo količina materijala na temu apokaliptičkih očekivanja vezanih uz završetak svijeta.

3 O eshatologiji kao teološkoj znanosti i njezinim zadaćama, usp. Ch. Schütz, *Allgemeine Grundlegung der Eschatologie*, u J. Feiner & M. Löhrer (ur.), *Mysterium Salutis*, Einsiedeln: Benzinger Verlag, 1976., sv. V., 561–562; M. Kehl, *Eschatologie*, Würzburg: Echter, 1986., 17f; J. Moltmann, *Das Kommen Gottes*, München: Ch. Kaiser, 1995., 11f; K. Rahner, *Eschatologie*, u K. Rahner i dr., *Sacramentum mundi*, Freiburg: Herder, 1967., 1190f; F.J. Nocke, *Eschatologie*, u Th. Schneider (ur.), *Handbuch der Dogmatik*, sv. II., Düsseldorf: Patmos, 1992., 378.

4 Usp. NEMET, L., *Eshatologija i pojam reinkarnacije u katoličkoj teologiji XX. stoljeća*, u M. Nikić (ur.), *Reinkarnacija i/ili uskrsnuće*, Zagreb: FTI DI, 1998., 200.

1. Očekivanja u vezi s nadolaskom trećeg tisućljeća

Prije nego se predstavi kršćanski pogled na dolazak trećeg tisućljeća te na njegovo značenje za nas kršćane, razmatrajmo ukratko u kakvim se sve kontekstima danas govori o dolasku novoga tisućljeća. Ukratko upozorit ćemo na dva glavna pravca vjerovanja i očekivanja mnogih ljudi u vezi s tim događajem: s jedne strane, riječ je o apokaliptičkim vjerovanjima glede kraja ovoga svijeta te – s druge strane – o optimističkom očekivanju početka novoga razdoblja ljudske obitelji i cijeloga kozmosa. Novo će tisućljeće, prema tim vjerovanjima, biti obilježene srećom, mirom i sveopćim razvojem.⁵ Ova »optimistička« očekivanja su djelomično utopijske naravi, a djelomično milenarijskog značaja, ali ćemo o tome detaljnije malo poslije.⁶

Što je apokaliptika ili »apokaliptička stvarnost« koje se toliko danas spominju u svezi s nadolaskom trećeg tisućljeća? Apokaliptika je književna vrsta koju nalazimo u biblijskoj i izvanbiblijskoj literaturi, a možemo je opisati kao svojevrsan pokušaj davanja odgovora na temeljna pitanja ljudske egzistencije (smisao života, povijesti, odnos prema Bogu, natprirodna stvarnost, budućnost čovječanstva i kozmosa) uz pomoć metafora, simboličkog i mitološkog jezika.⁷ Židovska je apokaliptika imala svoje zlatno razdoblje između 200. godine prije Krista pa do 100. poslije Krista. Ona se rodila iz duboke krize svijesti izabranog naroda da se Kraljevstvo Izraela vjerojatno nikada neće ostvariti ovdje na zemlji. Pošto je ljudski gledajući nemoguće ostvariti Kraljevstvo Božje na zemlji samo zahvaljujući čovjekovu djelovanju, Bog će se morati radikalno umiješati u ovu povijest i morat će stvoriti jedan novi svijet, koji će biti sasvim drugačiji. Na ovoj zemlji, ili ne, to je poprilično različito tumačeno u apokaliptičkoj literaturi. Kada će se to dogoditi i kako, to su opisali različiti proroci i vidioci koji su doživjeli i iskusili otkrivenja (*apokálypsis* grčki znači *objava, otkrivenje*).

Sadržaj apokaliptičkih nauka bio je djelomično pesimističan: na zemlji je sve loše, ovaj svijet mora nestati. Apokaliptička proročanstva su htjela uvijek točno odrediti vrijeme kraja svijeta, dati faktografski opis događaja, koji će pratiti ovaj kraj (kod proroka Danijela možemo naći dobar tekst o ovom: 9,24).⁸

5 Usp. KOCH, K., »Fülle der Zeit« Jenseits von Wendezeit und Endzeit. Jahrtausendwende in christlicher Sicht, *MThZ* 49 (1998) 294–298. Malo drukčije predstavljeno, ali sa sličnim naglascima, usp. MOLTSMANN, J., Im Ende – Gott, *Concilium* 34 (1998) 457f.

6 Ostaje dakako otvoreno pitanje, mogu li se sva optimistička vjerovanja glede budućnosti čovječanstva u trećem tisućljeću smjestiti pod zajedničkim naslovom »milenarizma«, shvaćenog kao religijski ili sekularizirani milenarizam, kako to čini J. Moltmann u svojoj studiji *Im Ende – Gott*, ali detaljnije razmatranje tog pitanja prelazi granice ovoga članka. O milenarizmu ili hilijazmu bit će riječi malo poslije.

7 Usp. GRELOT, P., Apokalyptik, u RAHNER, K., i dr., *Sacramentum mundi*, sv. I., Freiburg: Herder 1967., 223.

8 *Isto*, Usp. također: GROSS, H., Grundzüge alttestamentlicher und frühjüdischer Eschatologie, u J. Feiner & M. Löhrer (ur.), *Mysterium Salutis*, Einsiedeln, Benzinger Verlag,

Temeljnu razliku između apokaliptičkih vjerovanja i katoličke eshatologije mogli bismo sažeti u jednoj misli: eshatologija govori o budućnosti i o vječnom životu, koje će nam Bog darovati, ali naglasak nije na »kako će se to ostvariti i kada« (kao u apokaliptici), nego na vjeri da će Bog svojim spasiteljskim djelovanju to sigurno ostvariti. Naša vjera je utemeljena na već ostvarenom uskrsnuću Isusa Krista, na nadi da će Bog i u našem životu ispuniti sva svoja obećanja i na sigurnosti da je naš Bog »prijatelj života« (Mudr 11,26).

Razmotrimo malo bliže sadržaj apokaliptičkih očekivanja i proroštva glede promjene tisućljeća i prvih godina trećeg milenija. Gotovo u svim proroštva predviđeni su ratovi koji će uništiti jedan dio ili malone cijelu zemlju i njezino pučanstvo. Kada će oni početi, to je poprilično nesigurno. Prema verziji utemeljenoj na teoriji poznatoj na Zapadu kao »kodirana Biblija«, rat će početi ili godine 2000. ili 2006.⁹

Postoji također i bogata literatura o Trećem svjetskom ratu, koja u nekim različitim proroštva ima nekoliko zajedničkih točaka (što do vremena i načina vođenja rata, tko će sve sudjelovati u tom ratu, tko će preživjeti, itd.).¹⁰ Početak rata predviđen je za ljeto (možda u kolovozu?) 1999. godine, kada bi ruske snage trebale napasti Središnju i Zapadnu Europu, koje su poslije povlačenja američkih postrojbi iz Europe ostale posve nezaštićene i zbog toga laki plijen za neprijatelja. Odlučujuća bitka bit će vođena u blizini Kölna u Njemačkoj, gdje će ruske postrojbe biti sve poražene i razbijene.¹¹

Nakon toga rata, otprilike u listopadu 1999. godine, trebalo bi doći do sudara kometa sa Zemljom. Sudar će dovesti do katastrofa takvih razmjera da ljudi više neće moći voditi ratove nego će se usredotočiti na ponovno organiziranje ljudskoga života na zemlji.¹²

Jedna od posljedica udara kometa bit će posvemašnji mrak koji će obuhvatiti cijelu zemlju i vladati njome točno tri dana. O tom trodnevnom mraku – iako u različitom kontekstu – govori njemački vidjelac A. Irlmaier, koji je živio u ovom stoljeću u Bavarskoj. Godine 1947. predvidio je početak i prebjeg Trećega svjetskoga rata. Prema njemu, za vrijeme tog rata, zemlja će biti pokrivena potpunim mrakom, koji će trajati 72 sata.¹³ U njemačko–jezičnom pod-

1976., sv. V., 713; NOCKLE, *Eschatologie*, 382 f; KEHL, *Eschatologie*, 114f; SCHMITHALS, W., *Das Evangelium nach Markus*, Gütersloh: G. Mohn, 1979., 535f.

9 Riječ je o knjizi DROSNIN, M., *Der Bibel Code*, München: Wilhelm Heine Verlag 1997. O knjizi i o njezinoj »znanstvenoj« vrijednosti, usp. VANONI, G., Ein geheimer Code in der Bibel? u *Betendes Gottesvolk* 195 (1998), br. 3, str. 16. i 21.

10 Usp. BEKH, W.J., *Das Ende der Welt. Visionen, Prophezeiungen, Wahrsagungen*, Augsburg: Pattloch 1998; TOLLMANN, A.&E., *Das Weltenjahr geht zur Neige. Mythos und Wahrheit der Prophezeiungen*, Wien: Böhlau 1998.

11 Usp. TOLLMANN, *Das Weltenjahr geht zur Neige. Mythos und Wahrheit der Prophezeiungen*, 268f.

12 O udaru kometa, usp. isto 33f; o svršetku Trećega svjetskoga rata, isto, 274f.

13 Usp. BEKH, *Das Ende der Welt. Visionen, Prophezeiungen, Wahrsagungen*, 408.

ručju reklamiraju se već dulji čas svijeece »La Salette« (7x18 cm), koje će moći gorjeti točno 72 sata i tako omogućiti preživljavanje dana mraka.¹⁴

Prema jednom drugom proroštvu, koje potječe od poznatog austrijskog vidioca (koji ne želi objaviti svoje ime), rat, koji bi trebao izbiti oko 2004. godine, uništiti će do 90% pučanstva našeg planeta. Tek onda će – prema jednoj verziji proročanstva – doći do sveopćeg mira.¹⁵ Stvorit će se ponovno nacionalne države, a napokon će propasti i odslužiti svoje ono što se danas naziva »multikulturalno društvo«.¹⁶

Osim vjerovanja i proroštava, koje govore o apokaliptičkim događajima u najbližoj budućnosti, puno ljudi u razvijenim državama Zapada sa strahom misli na početak novoga tisućljeća, a to zbog problema poznatog kao Y2K. Radi se o mogućim problemima prouzrokovanim poteškoćama računara oko prelaska na 2000. godinu. Ti bi problemi mogli uzrokovati velike kataklizme, čak i atomski rata, ako Rusija ne uspije promijeniti sve programe u svojim računarima, koji kontroliraju uporabu atomskih centrala, atomskog naoružanja, ili tehničkih strojeva koji su vođeni mehaničkom inteligencijom računala.¹⁷

Apokaliptičku atmosferu straha, nesigurnosti i očekivanja konačnog kraja ovoga svijeta ili barem ljudske obitelji očekuju različite skupine ili pojedinci, neovisno o vjerskom opredjeljenju. Isto se može reći i o drugoj skupini velikih očekivanja u svezi s dolaskom trećeg tisućljeća: o sretnom razdoblju razvoja čovječanstva ili tisućljetne vladavine Isusa Krista na Zemlji. Ovdje je zacijelo – barem djelomično – riječ o teološkoj ideji, koja je općenito poznata u povijesti teologije kao milenarizam ili hilijazam (od grčkog *hilioi* – tisuća).¹⁸

Milenarizam je ideja, koja je utemeljena na povijesno–realnom, to znači doslovnom tumačenju nekoliko biblijskih tekstova, primjerice, Dan 7,25–27; 9,24–27 te Otk 20,3.¹⁹ Glavne značajke biblijsko–kršćanskog milenarizma: uskrsli i proslavljeni Gospodin vratit će se na ovu našu Zemlju, tu će izgraditi svoje kraljevstvo, osobno će vladati u svom kraljevstvu s pravednicima. Neki će pravednici uskrsnuti (osobito mučenici) već za vrijeme te vladavine

14 Svijeece se mogu kupiti za 131 austrijski šiling, 19 švicarskih franaka ili njemačkih maraka. O trodnevnom mraku, usp. Tollmann, *Das Weltenjahr geht zur Neige. Mythos und Wahrheit der Prophezeiungen*, 38 i 277.

15 Usp. WERDENBERG, G. von, *Vision 2004. Die nächsten 10 Jahre*, Eigenverlag 1994., 53f.

16 Usp. *isto*, 61.

17 Riječ je o problemu da bi starija računala, pri ulasku u treće tisućljeće, kada nađu na dvije nule u broju godina u datumu, automatski mogle ispisati 1900, umjesto 2000, što bi moglo dovesti do katastrofalnih posljedica, usp. R. Lacayo, *The End of the World*, *Time* 18. January 1999., 38–49; na Internetu usp. <http://www.time.com>. Usporedi, također, BROUKALS, J., *Wer sich fürchten kann, der fürchte sich*, *Die Presse – HighTech Presse*, 4. svibnja 1999., 23.

18 O hilijazmu, usp. BETTENCOURT, E., Chiliasmus, u RAHNER, K. i dr., *Sacramentum mundi*, Freiburg: Herder 1967., 717f.

19 Usp. SCHÜTZ, *Eschatologie*, 572f; NOCKLE, *Eschatologie*, 391f. Još o toj temi usp. KEHL, *Eschatologie*, 168f.

Isusa Krista. Njegova će pak vlast trajati tisuću godina, prema Knjizi Otkrivenja sv. Ivana (Otk 20,10). Pod kraj tih tisuću godina doći će do pobune svih zlih sila, ali će nebeske sile pobijediti. Poslije uništenja svih đavolskih snaga doći će do općeg uskrsnuća svih mrtvih, općeg suda i do svršetka ovoga kozmosa.

Poznati utemeljitelj Marijanskog svećeničkog pokreta, don Stefano Gobbi održao je g. 1996. u San Marinu duhovne vježbe za članove svog pokreta, na kojem je bilo nazočno oko 300 svećenika i 25 biskupa. U svojim predavanjima don Gobbi je predstavio suvremenu verziju milenarizma, koji ima nastupiti u bližoj budućnosti čovječanstva (don Gobbi ne daje točan datum početka kraljevstva Isusa Krista na zemlji, ali citira jednu proročicu, Pica-rettu, prema kojoj će to biti početkom novoga tisućljeća, i – poslije citata – don Gobbi izričito govori da se slaže s njezinim proročanstvom).²⁰

Prema don Gobbiju, biblijski izvori govore o povratku Gospodina na *ovu* zemlju, a ne na neki svijet poslije općeg uskrsnuća. On je uvjeren da je njegovo izlaganje vjerskih istina u svezi s krajem ovoga svijeta, a osobito paruzije Gospodina našega Isusa Krista pravovjerno i utemeljeno na Bibliji i tradiciji. Jasno, međutim, treba reći: prema katoličkom nauku, paruzija ili slavni povratak Gospodina Isusa na zemlju, povezana je s općim ili posljednjim sudom i ona je događaj koji neće pripadati u našu povijest (dogoditi će se poslije naše povijesti).²¹ Pitanje međutim hoće li se Isus Krist vratiti na ovu zemlju (kako ona sada izgleda), koja će se onda preobraziti u samom trenutku slavnog dolaska, ili će se zemlja prvo preobraziti i tek onda će se ukazati Gospodin, ostaje zasad – a možda i do samog Gospodinova povratka – bez pouzdanog odgovora.²²

Don Gobbi je uvjeren da će konačna pobjeda – po zagovoru Bezgrešnog Srca Marijina – zasigurno pripasti Bogu, a osobito Duhu Svetom. Kraj ovoga kozmosa bit će obilježen ponovnim – drugim – dolaskom Duha Svetoga.²³ Ova proročanstva ili predviđanja ne treba dublje komentirati. Biblijska je istina da će na kraju vremena Isus Krist sve podložiti Ocu, tako da će Bog biti sve u svemu (1 Kor 15,25–28).

20 Usp. Marianische Priesterbewegung, *Über die Wiederkunft Christi in Herrlichkeit. Vortrag von Don Stefano Gobbi, gehalten am 24.6.1996 in San Marino*, izdao Marianische Priesterbewegung, 1130 Wien, 11. O don Gobbiju i njegovim proročtvima, usp. BEKH, *Das Ende der Welt. Visionen, Prophezeiungen, Wahrsagungen*, 428–431.

21 Usp. *Katekizam Katoličke crkve*, Zagreb: Glas koncila 1994., točka 676.

22 Usp. Marianische Priesterbewegung, *Über die Wiederkunft Christi in Herrlichkeit. Vortrag von Don Stefano Gobbi*, str. 8–9. Eshatologija je zasigurno teološko područje gdje je Crkva uvijek bila jako suzdržljiva i pozorno je napredovala u svom nauku. Zato možemo naći vjerojatno najmanje dogmatiziranih istina baš u ovom području. To pak zacijelo nije pobuda raznoraznim mogućim tumačenjima biblijskih podataka, kako to možemo naći u don Gobbijevu spisu.

23 Usp. Marianische Priesterbewegung, *Über die Wiederkunft Christi in Herrlichkeit. Vortrag von Don Stefano Gobbi*, 12.

U tu skupinu optimističkih vjerovanja treba svakako smjestiti i očekivanja, prema kojima će početak novoga tisućljeća uzrokovati ogromni razvoj tehnologije, ljudskog blagostanja, mira i pravедnosti na cijeloj zemlji. Te ideje, koje su – prema mom mišljenju – utopijske a ne milenarističke naravi, zasigurno potječu, šire i podržavaju religiozni pokreti pod zajedničkim imenom *New Age*. Prema nekim piscima iz te skupine, čovječanstvo se nalazi trenutačno u dubokoj krizi. Međutim, ono će se osloboditi svih poteškoća koje ga sada muče, i poslije razdoblja krize dolazi vrijeme razvoja, oslobađanja novih energija koje su skrivene u njemu, doba duha i duhovnih vrijednosti.²⁴

2. Kritičke opaske

U već citiranim knjigama i izvorima proročanstava i vjerovanja glede završetka ovoga svijeta i naše budućnosti, možemo naći mješavinu različitih ideja i svjetonazora. U tekstovima i proročanstvima koje smo citirali u prijašnjem dijelu ovoga članka, nalazimo kršćanske motive, pseudo-znanstvenu i pseudo-racionalnu argumentaciju, evolucionističko shvaćanje povijesti (da se povijest cijelog kozmosa, a napose ljudske obitelji, razvija uvijek nabolje, postiže uvijek više i savršenije razine oživotvorenja), dualistička vjerovanja o većoj vrijednosti duše nad tijelom, o duhovnoj naravi svih živih bića, te o vječnoj sreći i životu. Uzmimo konkretno jedan primjer, prvu stranu knjige *Das Weltenjahr geht zur Neige*, koju su napisali bračni par A.&E. Tollmann. Knjiga počinje sljedećim riječima: »Svjetska godina, ono mirno razdoblje između dvaju kozmičkih udara, približava se – prema svim proročanstvima – svome kraju. Taj će kraj biti povezan s katastrofalnim događajima. U sljedećem će se djelu prvi put znanstveno proučiti koji su od predviđenih događaja realistični, a koji pripadaju svijetu fantazije. Istodobno široko će se otvoriti vrata prema drugoj strani ovoga svijeta, prema stvarnosti duha, duše i nematerijalnoga, te će se pokazati njihova vlast nad materijalnim svijetom. Naša će analiza dovesti do utemeljene sigurnosti da će naši ljubljani živjeti dalje i poslije fizičke smrti te do poštovanja duhovnog života u biljkama, životinjama i ljudima.«²⁵

24 Usp. KOCH, »Fülle der Zeit« Jenseits von Wendezeit und Endzeit. Jahrtausendwende in christlicher Sicht, 295–296; MOLTSMANN, Im Ende – Gott, 460–461; H. Lasić, *New Age – »Nova religija«* modernog doba, u NIKIĆ, M. (ur.), *Novi religiozni pokreti*, Zagreb: FTI DI 1997., 190f.

25 Njemački tekst glasi: »Das Weltenjahr, der ruhige Zeitlauf zwischen zwei kosmischen Einschlägen, nähert sich zufolge aller Prophezeiungen seinem Ende, das mit der Endzeit–Katastrophe eintritt. Im folgenden wird erstmalig wissenschaftlich fundiert Stellung genommen, was von den in den Weissagungen angekündigten Ereignissen realistisch ist und was davon ins Reich der Phantasie fällt. Zugleich wird das Tor zur anderen Seite dieser Welt, zum Immateriellen, zu Seele und Geist, sowie ihrer Herrschaft über Materie, weit aufgestoßen. Eine solche Analyse gibt die beruhigende Gewißheit von Weiterleben unserer Lieben nach dem physischen Tod und die Achtung vor dem Beseelten Leben in Pflanze, Tier und Mensch« (usp. Tollmann, *Das Weltenjahr geht zur Neige. Mythos und Wahrheit der Prophezeiungen*, 5.).

Povezivanjem što više razina našeg svagdanjeg života (vjera, znanost, povijesni događaji) u ovom tekstu konkretno, ili u ostalim proročanstvima također, želi se potvrditi vjerodostojnost proroštva, njezina znanstvena vrijednost i mogućnost vrednovanja. Za suvremenog čovjeka koji živi u svijetu tehnike, komunikacije i razvoja znanosti osobito je važna racionalna i znanstveno utemeljena argumentacije, jer to stvara dojam da je sve moguće kontrolirati. Međutim, čak i ispunjenje nekih od proroštava ne znači još sigurnost da će se svi predviđeni događaji stvarno i ostvariti.

Da nije baš uvijek tako, vidimo i u pitanju vremena ostvarenja tih proročanstava i događaja, primjerice: kada će početi Treći svjetski rat ili početak tisućljetne vladavine Isusa Krista na zemlji. Ako ne dođe do ispunjenja nekih vremenski manje–više točno opisanih događaja, vidioci ili njihovi komentatori *post factum* tumače i pripisuju to utjecaju molitve, nekog nebeskoga znaka, ili običnoj pogrešci u računanju. Na primjer, A. Irlmaier je predvidio početak Trećeg svjetskog rata za godinu 1950. Kada ipak do toga nije došlo, znao je odgovoriti (on sam nije pisao, pa citiram autora, koji je pisao o njemu): »(...) kada su ga pitali poslije o tome, kako je mogao pogriješiti, on bi bez ikakvog osporavanja priznao da je on došao do 1950. godine na temelju nekih znakova te svojih vlastitih proračuna. On je, međutim, vjerovao da do predstojeće nesreće nije došlo zbog proglašenja dogme o tjelesnom uznesenju Djevice Marije na nebo i njezina zagovora.«²⁶

Taj način argumentiranja uopće nije novost, poznat je i u Bibliji i u ranoj povijesti kršćanstva. Prvi su kršćani očekivali brz i skori povratak Isusa Krista. Kad se pak njegova paruzija (slavni povratak) nije ostvarila, prvi su kršćani željeli to protumačiti na različite načine. U 2 Pet 3,8–12 nalazimo sljedeći tekst: »Jedno vam, ljubljani, ne smije biti nepoznato: da je u očima Gospodnjim jedan dan kao tisuću godina, a tisuću godina kao jedan dan. Ne odustaje Gospodin od izvršenja obećanja, kako to neki misle, nego vas strpljivo podnosi jer neće da se itko izgubi, nego da svi pristupe obraćenju. Ali će doći dan Gospodnji kao lopov; u taj će dan nebesa iščeznuti s velikom lomljivom, počela će se u ognju rastopiti, a zemlja se sa svojim ostvarenjima neće više naći.« Još jače tekstove nalazimo kod apologeta. Na primjer Aristid je u svojoj Apologetici ovako pisao: »Uopće ne sumnjam da ovaj svijet još uvijek postoji samo zahvaljujući vrućoj molitvi kršćana!«²⁷

Što se pak tiče magične godine 2000., tu treba isto sačuvati hladnokrvnost. Danas je jasno da je redovnik Dionisius Exiguus godine 525., kada je sastavljao kalendar, koji se i danas koristi gotovo u cijelom svijetu, a početnu je godinu odredio prema godini rođenja Isusa Krista, napravio pogrešku. Zbog

26 Usp. BEKH, *Das Ende der Welt. Visionen, Prophezeiungen, Wahrsagungen*, 406.

27 Citirano prema: SCHÜTZ, *Eschatologie*, str. 570; o Aristidu i njegovu djelu usp. P. Pilhofer, Aristides, u DÖPP, S. & GEERLINGS, W. (ur.), *Lexikon der antiken christlichen Literatur*, Freiburg: Herder 1998., 51.

njegove pogreške možemo reći da je simbolički prepuna godina 2000. poslije Krista već dio prošlosti.²⁸ Isto tako ne smijemo zaboraviti da postoje religije i kulture na zemlji – s golemim brojem nasljedovatelja – koje rabe kalendare različite od našega, kršćanskoga i zbog toga za njih broj 2000. ima samo simboličko značenje, i to dosta slabog značaja. Štoviše, velike nekršćanske religije svijeta, primjerice, budizam i hinduizam, ne poznaju ideju konačnog kraja svijeta ili kozmosa.²⁹

U knjizi G. von Werdenberga, *Vision 2004. Die nächsten 10 Jahre* vidjelac govori o ponovnoj izgradnji nacionalnih država, te o tomu da će napokon propasti i odslužiti svoje ono što se danas naziva »multikulturalno društvo«.³⁰ U tim riječima svakako možemo primijetiti izraze ksenofobije i nacionalizama, koji su uzrokovali već sada brojne patnje i razaranja na našim prostorima. Vidjelac međutim zaboravlja da je stvaranje nacionalnih država jako mlade dobi, i ostvarilo se tek poslije Francuske revolucije.³¹

Što se pak tiče milenarizma, to ne smijemo zaboraviti da je Kongregacija za nauk vjere u jednom Dekretu od 19. (21.) lipnja 1944. rekla da se »sustavni nauk umjerenog milenarizma ne smije naučavati«.³² Tu je odluku Kongregacije potvrdio novi Katekizam Katoličke crkve u točkama 675–676.

3. *Katolički nauk o budućnosti svijeta i povijesti*

Temom nadolaska trećeg tisućljeća zanimaju se ne samo publikacije širokih masa nego i teolozi različitih kršćanskih Crkava. Samo da spomenemo neke od rezultata tog zanimanja za sljedeće tisućljeće: posljednji broj *Conciliuma* u 1998. godini, jednog od ozbiljnijih teoloških časopisa u Katoličkoj crkvi, bio je posvećen točno temi »Približava li se kraj svijeta?«³³ Isto tako poznato Sveučilište iz Fribourga, Švicarska, održalo je niz interdisciplinarnih

28 Usp. MAIER, H., *Eine Zeit in der Zeit? Die christliche Zeitrechnung*, *IkaZ* 26 (1997) 104.

29 »Der Buddhismus lehrt nichts, was auch nur annähert der christlichen Projektion einer Endzeit oder Parusie entspräche: den Anbruch eines neuen Himmels und einer neuen Erde, die Vision eines verwandelten Kosmos, der mit der Endgültigkeit der Auferstehung Christi seinen Anfang nimmt. Im Buddhismus können wir nur von der Endzeit eines einzelnen Kreislaufs in einer nie endenden Kette von Existenzen sprechen. In diesem Sinne könnte nach dem einen Buddha-Zeitalter ein neues anbrechen, mit dem dann das Leben und Handeln eines anderen Buddha beginnt« (usp. PIERYS, A., *Millenaristischer Messianismus in der Geschichte des Buddhismus*, *Concilium* 34 (1998) 447.). Što do hinduizma, usp. *Hinduismus*, u H. von GLASENAPP (Hrsg.), *Die Nichtchristlichen Religionen*, Frankfurt a. Main: Fischer Verlag 1960., 158.

30 Usp. von WERDENBERG, *Vision 2004. Die nächsten 10 Jahre*, 61.

31 Usp. Nicht durch Dekret. Ein Gespräch mit Robert Picht über kulturellen Austausch in Europa, *Herder Korrespondenz* 51 (1997) 405.

32 Usp. AAS 36 (1944) 212. Tekst se može također naći u DENZINGER, H. & SCHÖNMETZER, A., *Enchiridion symbolorum* (DS), Freiburg: Herder 361976., DS 3839.

33 Usp. *Concilium* 34 (1998), br. 4, September: Naht das Ende der Welt? Tu možemo naći bogatu literaturu o toj temi.

predavanja pod naslovom: »Fin de Siecle – Zeitenwende«. ³⁴ Čitajući sav taj materijal, može se doći do nekoliko temeljnih ideja koje nam mogu pomoći u donošenju zdravog, kršćanskog, vjerom potvrđenoga odgovora na pitanje: što znači za nas kršćane dolazak trećeg tisućljeća.

Prvo, kršćani ne smiju olako shvaćati ili odbaciti osjećaje straha i tjeskobe (kao što to pokušavaju učiniti sljedbenici *New Age* pokreta, kada govore o novom razdoblju razvoja i optimizma), koji se javljaju kod današnjeg čovjeka. Oni su izraz njegovih nada, njegovih težnji za jednom sigurnijom domovinom, gdje će strah nestati zauvijek, jer ćemo biti sigurni pored našeg Oca. Samo oni koji imaju nadu u budućnost, mogu doživjeti trenutke i osjećaje straha, jer se boje da će izgubiti sadržaj ili cilj svojih najdubljih nada.

Ali isto tako ne smijemo preuveličavati opravdani strah pred budućnošću. Strah je opravdan, ali ne onaj apokaliptički pred kataklizmama i koncem svijeta. Neopravdani strah uzrokuje paralizu našeg osobnog zalaganja u ovom svijetu, paralizu naše nade. ³⁵

Naša je pak nada utemeljena na riječima sv. Pavla – da mi kršćani – »i ako živimo, i ako umiremo, Gospodinu pripadamo« (Rim 14,8). Gospodin Isus je smisao naše povijesti, on je vladar nad cijelom budućnošću, on je pobijedio već sada sve zle sile (Iv 16,33).

Na temelju tih biblijskih istina moramo jasno reći da raspad i uništenje naše zemlje u smislu neke kataklizme ili rata, do kojega bi moglo doći ili čovjekovim slobodnim djelovanjem (na primjer atomski rat) ili padom komete na našu zemlju ne smijemo poistovjetiti s Božjim završetkom ovoga svijeta i općim sudom nad njim. Božji završetak svijeta obuhvatit će cijeli kozmos, a ne samo našu zemlju (iako bi netko mogao reći: propast naše zemlje može značiti za ljudski rod i propast cijelog kozmosa; to, međutim nije kršćanski nauk).

Hermeneutika (izlaganje) biblijskih tekstova, napose onih apokaliptičkih, vezanih uz slavni povratak Gospodina te završetak svijeta trebala bi biti u skladu s cjelokupnim naukom Katoličke crkve o povratku Gospodina i budućem vječnom životu. Neopravdano je i neodgovorno iznositi samo dijelove biblijskog nauka o toj temi (primjerice: apokaliptičke govore Isusa o završetku svijeta, o potresima, ratovima) a prešutjeti one koje govore o golemoj ljubavi Oca prema nama i prema svemu što živi. ³⁶

Ono pak, što je još važnije za kršćanina na pragu trećeg tisućljeća, jest naša vjera da cijela povijest, a s tim u vezi i cijela zemlja i kozmos, imaju određeni

34 Usp. KOCH, »Fülle der Zeit« Jenseits von Wendezeit und Endzeit. Jahrtausendwende in christlicher Sicht, 293–306.

35 Usp. isto, 305.

36 Usp. Päpstliche Bibelkommission (1993), Die Interpretation der Bibel in der Kirche, u *Verlautbarungen des Apostolischen Stuhls*, br. 115, Bonn, 1993; također usp. Theologischer Ausschuss der Charismatischen Erneuerung in der Katholischen Kirche, *Endzeitfieber oder Sehnsucht nach dem Herrn. Theologische Orientierung*, Karlsruhe 1997., str. 7–9.

cilj koji će doći do punine svoga ostvarenja u trenutku slavnog povratka Gospodina Isusa Krista. Povijest svijeta, naše zemlje, kozmosa, nije nit koja se može prekinuti u svakom slobodno izabranom ili prouzrokovanom momentu, nego ona je dio Božje zamisli i ljubavi, sve dovesti do sebe, do punine života (Iv 10,10). Lijepo je to rekao D. Bonhoeffer, njemački mučenik Drugoga svjetskoga rata: »Vjera u nešto *posljednje* što nije predmet povijesti svijeta, govori nam da su svi događaji i iskustva ovoga svijeta samo *pretposljednje* stvari.«³⁷ Mi kao kršćani moramo govoriti o toj posljednjoj stvari koja je u tom smislu i cilj cijelog stvorenja, a ne toliko o završetku svijeta i povijesti.³⁸

Završetak svijeta za nas nije stvarno kraj da bi poslije toga slijedila velika praznina, nego ulazak u puninu svih obećanja. Ono će biti novo stvorenje, stvorenje koje će kvalitativno biti više čak i od onog prvog stvorenja svijeta i čovjeka, kako to čitamo u Knjizi Postanka. Bit će to nova zemlja i novo nebo (Iz 65,17 te Rim 8,19–21), gdje ćemo doći do neslućene pune oživotvorenja svih naših mogućnosti.³⁹ Bog je velik u svim obećanjima, toliko velik da mi to uopće ne možemo sebi jasno predstaviti. On je to pokazao i dokazao u uskrsnuću svoga Sina, Isusa Krista. Baš njegovo uskrsnuće daje nam nadu da će Bog i u našem životu i smrti biti Bog života, naš Otac, koji će nam darovati vječnu sreću u zajednici s njim.

Zaključak

Koje je onda značenje godine 2000.? Biskup Koch, u svom članku *Fülle der Zeit (Punina vremena)*, govori ovako: »Kršćanska vjera zna točno da se mi već sada nalazimo u konačnom vremenu, da početak tog vremena nalazimo u onoj prvoj božičnoj noći kad je sam Bog ušao u našu povijest.«⁴⁰ Ulazak u novo tisućljeće znači za nas kršćane *anamnesis* – sjećanje i posadašnjenje spasiteljskog događaja Utjelovljenja Isusa Krista. Bog je došao k nama, pokazao nam koliko nas voli, koju vrijednost on pripisuje našoj povijesti, svemu onomu što čovjek u svom životu može iskusiti, učiniti, stvoriti ili pokvariti.

Za nas kršćane 2000. godina nije bijeg u budućnost, nego – zahvaljujući našoj zauzatosti u svijetu – mogućnost dalje izgradnje Kraljevstva Božjega na ovoj zemlji i to djelima milosrđa: svaki je Veliki jubilej u Starom zavjetu bila prigoda za otpuštanje dugova sugrađanima i bližnjima u izabranom narodu (Lev 25). O istom smislu Svete godine govori i papa Ivan Pavao II. u *Tertio*

37 Usp. FELDER, G., *Unbegrenzte Hoffnung, Rheinischer Merkur*, 30. April 1999., 27.

38 Usp. Moltmann, *Im Ende – Gott*, 459.

39 Usp. NOCKE, *Eschatologie*, 475; MOLTSMANN, *Das Kommen Gottes*, 288f; MOLTSMANN, *Im Ende – Gott*, 464.

40 »Denn der christliche Glaube weiß elementar darum, daß der Anbruch der schon hinter uns liegt und daß wir schon mitten in der wahren End-Zeit leben, und zwar genau seit jenem allersten Weihnachten, an dem Gott selbst in unsere Welt gekommen ist« (usp. KOCH, »Fülle der Zeit« Jenseits von Wendezeit und Endzeit. Jahrtausendwende in christlicher Sicht, 298.).

millennio adveniente i u drugim dokumentima vezanim s nadolaskom i slavljenjem novog tisućljeća.⁴¹

Ako gledamo na shvaćanje povijesti i na završetak svijeta pod ovim vidikom, zasigurno možemo reći: slavni povratak Gospodina Isusa Krista i završetak svijeta trebao bi biti za nas ljude, a napose kršćane, radostan i pozitivan događaj. To radosno očekivanje međutim isto tako ne smije nijekati ili potisnuti sasvim u drugi plan opravdani strah da čovjek u međuvremenu, prije završetka povijesti u Božjem smislu i po njegovoj volji, može učiniti strašna razaranja, može nanijeti strašno zlo svomu bližnjemu, može dovesti do uništenja cijeloga okoliša i zemlje. To što nas kršćane u našoj osobnoj povijesti vodi jest realistička vjera u Božju ljubav i Providnost koje vode ovu povijest. Kršćani, u trećem tisućljeću naše je mjesto između pro-roka propasti i apokalipse te prodavača jeftine sreće.⁴²

41 Usp. IVAN PAVAO II., *Tertio millennio adveniente*, AAS 87 (1995) 5–41. Hrvatski prijevod: Nadolaskom trećega tisućljeća, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1994., točka 13.

42 Usp. Theologischer Ausschuss der Charismatischen Erneuerung in der Katholischen Kirche, *Endzeitfieber oder Sehnsucht nach dem Herrn. Theologische Orientierung*, 6.

A CHRISTIAN ON THE THRESHOLD OF THE THIRD MILLENNIUM

The Significance of Time and History on the Threshold of the Third Millennium

Ladislav NEMET

Summary

The Second Vatican Council in its Pastoral Constitution on the Church in the Modern World begins with the following words: »The joy and hope, the grief and anguish of the men our time... are the joy and hope, the grief and anguish of the followers of Christ as well« (GS 1). Every Christian finds him or her self together with the whole human family on the threshold of the third millennium. For some the turn of the millennium represents the start of a more joyous period of human existence, while for others it is the beginning of global apocalyptic occurrences of cosmic dimensions. At the threshold of the third millennium of the Christian measurement of time, the faithful may in all justification pose the question: What can or what should I as a Christian believe in, in regards to the future of Earth and of human existence? What is the basis of my relationship towards all expectations and hopes, connected to the beginning of the new millennium? What does Catholic theology state on this theme, especially eschatology, which is 'officially' designated to try and theologically define all that is related to our future?

This article attempts to answer some of these questions. Following a short introduction, in which the means and tasks of eschatology as a scientific discipline are put forward, the first part deals with some of the beliefs, prophecies and expectations which is connected to the arrival of the third millennium. The second part of the article deals in a short and critical manner on these beliefs. The third part of the article answers some of the posed questions. These answers are based on Catholic teachings and the understanding of eschatological realities. The conclusion reaffirms basic Christian hopes in a positive future for the whole human race and the world. The article also deals with certain terms such as: apocalyptic terminology, eschatology, the end of the world, milleniumism, the final judgement and the resurrection.

